

ТЕКСТ СТАТТІ ТУТ

С. Елисаветский

**ПОЛВЕКА ЗАБВЕНИЯ:
ЕВРЕИ В ДВИЖЕНИИ СОПРОТИВЛЕНИЯ
И ПАРТИЗАНСКОЙ БОРЬБЕ В УКРАИНЕ (1941-1944)**

Київ, 1998. - 399 с.

В рецензованій книзі глибоко й правдиво висвітлено роль євреїв у боротьбі проти фашистських загарбників у складі партизанських загонів, груп та великих з'єднань, підпіллі тощо. Автор переконливо викриває брехливість тверджень окремих дослідників, ніби євреї не чинили опору окупантам і покірно йшли під ворожі кулі.

Ця заувага покликана підкреслити важливість висвітлюваної проблеми для торжества історичної правди, для кращого порозуміння між українцями й євреями в сучасній Україні.

Особливого значення праці надає широка джерельна база, на тлі якої документально обґрунтовано висновки, дано правдиві характеристики героїчних діянь учасників підпілля та партизанських загонів і груп. Автор здійснив копіткі пошуки матеріалу, що здебільшого зберігається у фондах, поки що не доступних більшості дослідників. Він широко залучив документи вітчизняних та багатьох зарубіжних архівів — російських, польських, білоруських, ізраїльських, зокрема матеріали, що зберігаються в Інституті Яд Ва-Шем.

Такий підхід, особливо зіставлення використаних джерел, їх перевірка у багатьох документальних фондах, дали змогу авторові ґрунтовно відобразити картину боротьби проти окупантів і жертви, що їх зазнали українські євреї в досліджуваній період, розкрити об'єктивні причини та суб'єктивні фактори непомірне великої кількості таких жертв.

Звичайно, дослідник не міг широко показати всі форми і компоненти опору, особливо підпільні акції, повстання в гетто, головним чином тому, що про це збереглося обмаль документальних свідчень.

І все ж С. Єлісаветський спромігся висвітлити виступи євреїв у численних гетто на території Волинської, Рівненської, Тернопільської областей, в інших регіонах України. При цьому автор акцентує увагу читачів на майже цілковитій відсутності зброї у повстанців, що зумовило швидке придушення виступів євреїв і величезні жертви з їх боку.

Новизною постановки питання позначається авторська концепція розгляду трагічних фактів самогубства в'язнів гетто. Там, де не було анінайменшої можливості організувати повстання, особливо в разі відсутності молоді й чоловіків, здатних вчинити опір ворогу, євреї, які потрапили у гетто, — старі люди, діти — вважали за краще самоспалення або отруєння, ніж знущання катів.

Автор показує, як за вкрай несприятливих умов тисячі євреїв у гетто, командирів та рядових бійців, яким вдалося вирватися з полону чи оточення, активно шукали шляхів опору окупантам, створювали бойові групи, загони, вливалися до діючих партизанських загонів. У книзі вперше відтворено портрети сотень євреїв — партизанів і підпільників. Деякі з них стали видатними партизанськими ватажками загальноєвропейського масштабу, героїчно билися не лише на українській землі, а й у Росії, Білорусі, Польщі, Чехословаччині.

Зокрема, яскраво змальовано в праці образ Леоніда Беренштейна — начальника штабу, а згодом командира прославленого партизанського загону ім. Пожарського, організатора й керівника партизанських рейдів по територіях Польщі та Словаччини. З висоти сучасного бачення подій уявляється, що лише за організацію виведення оточених ворогом партизанів загону ім. Пожарського з Трекової гори, що на Черкащині, у листопаді 1943 р. й за оборону захопленого плацдарму на правому березі Дніпра Л. Беренштейн по праву заслуговував на присвоєння йому звання Героя Радянського Союзу. Проте цього не сталося.

Іншим невизнаним офіційними властями колишнього Союзу РСР героєм руху Опору був начальник розвідки партизанського з'єднання, колишній лейтенант Червоної армії Євген Волинський, який згодом став одним з організаторів і командиром 2-ї партизанської бригади "За волю слов'ян". Під його керівництвом бригада провела кілька успішних операцій під час Словацького повстання, а восени та взимку 1944 р., відступаючи під тиском переважаючих сил ворога, вміло маневруючи, завдала окупантам раптових ударів, вийшла з кількох оточень й з'єдналася з частинами Радянської армії, що наступали.

Заслугою С. Єлісаветського є його прагнення відновити історичну справедливість і фактично вперше в історії України назвати імена тисяч євреїв — борців Опору, що незаслужено забуті. На сторінках книги читачі

знайдуть імена тих, хто ціною життя виборював нашу волю. Дослідник наводить переконливі дані про місце та роль українських євреїв в акціях опору спільному ворогові. За наведеними у книзі ретельно перевіреними різноманітними джерелами, загальна кількість євреїв — учасників партизанських загонів і груп — становила на окупованій території України 2929 чол., а не 1078, як вказувалося в деяких офіційних документах.

Рецензовану працю міг написати лише такий вдумливий дослідник, як С. Єлісаветський, доцент міжнародного Соломонового університету, знавець історії єврейського народу, один з першопрохідників висвітленої у книзі теми. Звичайно, не всі наявні в нашій країні документальні фонди, архівні джерела Росії, Білорусі, Польщі, Німеччини були доступні авторові книги. Проте слід віддати йому належне - там, де не мав точних даних, С. Єлісаветський неодноразово співставляв факти, вираховував цифри, уперто шукав історичної правди. Скажімо, питання про чисельність і конкретний внесок майже кожного учасника партизанських загонів він досліджував, вивчаючи безліч свідчень, по краплинах збирав факти в сотнях фондів, публікацій. Зрештою, склав докладний список учасників руху Опору — єврейських громадян України, імена яких відтепер навіки залишаться не лише в книзі, а й у пам'яті народній.

Зважаючи на високий рівень монографії, ґрунтовну розробку в ній теми про євреїв-партизанів, підпільників, висловимо лише одне побажання. На нашу думку, навряд чи можна категорично твердити, що населення України, в тому числі єврейське, всіляко підтримувало дії органів радянської влади і боролось з ворогом лише заради її відновлення.

Автор показав справжній патріотизм євреїв, які не відступили перед знахабнілим спільним ворогом, сміливо боролися, гинули і перемагали. Книга - гідний пам'ятник живим і загиблим за нашу волю, за Україну - рідну землю як для українців, так і для євреїв. Загалом рецензована праця заслуговує на найвищу оцінку.

М. М. Ф РОЛ КІН (Київ)